

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

**ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA
PROGRAMI**

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“TUTUNAMIYORUM, ÖYLEYSE VARIM.”

Danışman Öğretmen: Başak SİPAHİOĞLU

Öğrencinin Adı: Sezin

Öğrencinin Soyadı: KARA

IB Numarası: 001129-044

Sözcük Sayısı: 4000

Araştırma sorusu: Oğuz Atay'ın “*Korkuyu Beklerken*” adlı yapıtında yer alan öykülerde “*tutunamayan*” insan tipini oluşturan etkenler nelerdir, bu etkenler nasıl işlenmiştir?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Programı, Türkçe A dersi kapsamında hazırlanan bu tez çalışmasında Oğuz Atay'ın "**Korkuyu Beklerken**" adlı yapıtında yer alan öykülerde "*tutunamayan*" insan tipini oluşturan etkenlerin neler olduğu, bu etkenlerin öykülerdeki bireyler üzerinden nasıl işlendiği incelenmiştir. Tezin amacı, tutunamayan insan figürünü oluşturan toplumsal ve bireysel etkenleri öykülerdeki figürler aracılığıyla aktarmak, tutunamama halinin neden ve sonuçlarını bu bağlamda değerlendirmektir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, karakterlerin yaşama tutunamama sebeplerini ve bu durumun kişiler üzerindeki etkisini inceleme sürecinde, öykülerin odak figürlerin, toplumla iletişimleri bir şekilde kesilmiş, özgüven problemi yaşayan, toplumda kendini var edememiş kişiler oldukları ve bu özelliklerle beliren bir insan profili yarattıkları görülmüştür. Öykülerin odak figürleri bireysel olarak sahip oldukları birtakım "farklı" duygu ve düşünce tarzları ile birlikte toplumun onlara yüklediği özellikler neticesinde "*tutunamayan*" haline gelmişlerdir. Çalışmanın giriş kısmında toplumda "öteki" olmanın ne olduğundan ve Oğuz Atay'ın "*tutunamayan*" figüründen bahsedilmiştir. Gelişme bölümünde bu insan tipini oluşturan bireysel ve toplumsal etkenlerin neler olduğu seçilen öykülerdeki odak figürler aracılığı ile incelenmiştir. Sonuç kısmında ise tutunamama halini oluşturan etkenlerin aslında bu halin birey üzerinde yarattığı etkilerle neredeyse aynı olduğu, başka bir deyişle tutunamama halini yaratan etkenlerle bu halin sonuçlarının birebirliği ele alınmıştır.

Sözcük sayısı: 184

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ.....	3
II. TUTUNAMAYAN İNSAN FİĞÜRÜNÜ OLUŞTURAN ETKENLER.....	6
II.I. BİREYSEL ETKENLER	
A- YALNIZLIK.....	6
B- FARKLILIK, TOPLUMDAN FARKLI OLMA İSTEĞİ, GARİPSENEN KİMSE OLMA	8
C- MUTSUZLUK	10
D- AMAÇSIZLIK.....	12
E- ELEŞTİREL BAKIŞ AÇISI.....	13
F- TEDİRGİNLİK	14
G- KORKU	15
II-II TOPLUMSAL ETKENLER	
A. TOPLUMDAN DIŞLANMIŞLIK, ÖTEKİLEŞTİRİLMİŞLİK	16
B. EYLEMSİZLİK,TEPKİSİZLİK.....	18
III. SONUÇ.....	20
IV. KAYNAKÇA.....	21

Araştırma sorusu: Oğuz Atay'ın "*Korkuyu Beklerken*" adlı yapıtında yer alan öykülerde "*tutunamayan*" insan tipini oluşturan etkenler nelerdir, bu etkenler nasıl işlenmiştir?

İ.GİRİŞ

Birey, çevresinde yer alan çeşitli etkenlere gereksinimleri doğrultusunda bağlandığı, başkalarının ihtiyaçlarına da birtakım çözüm üreterek içinde yer aldığı döngüsel bir kitle olan toplumun temel yapı taşıdır. Toplum ise birtakım farklılıklarına rağmen bazı ortak paydalar altında bir araya gelmiş bireylerin oluşturduğu bir mekanizmadır. Bu mekanizmanın içinde, yetiştiği aile ortamı, aldığı eğitim, edindiği düşünce şekli, bulunduğu iş ve arkadaş çevreleri ile sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan kendini diğerlerinden, çoğunluktan, başka bir deyişle toplumun genelinden ayıran, farklılaşan ya da farklılaştırılan birey; bu ayrıcalığıyla, yaşamını devam ettirdiği mekanizmadan ayrılacak ve kendine farklı bir yaşam biçimi tasarlayacaktır. Farklılaşan insan, ayrıldığı topluma dışarıdan bir göz olarak bakmakta ve toplumun genelini oluşturan, kendine göre "diğerleri"nden değişik bir bakış açısı ile bu "genel"i gözleme ve bazen de eleştirme imkânı bulacaktır. Gözlem ve eleştiriler, eğer toplumun genelini olumsuzlayan bir nitelikte ise, bu bakış açısı "farklılaşan" bireyi, "genel"in oluşturduğu toplumdaki daha da uzaklaştırır. "Farklılaşan" birey, toplumun bir parçası olmaktan ayrılır. Bu noktada sözü edilen birey, kendine "farklı" ve "özel" bir evren kurabilirse var oluş sağlıklı bir biçimde devam eder; ancak bu özgül evrenin yaratılamadığı durumlarda bireyin toplumun dışına itildiği gibi kendine "tutunacak bir dal" da bulamamanın çaresizliği içinde yok oluşa doğru sürüklenebileceği de olasıdır.

Oğuz Atay'ın "**Korkuyu Beklerken**" adlı yapıtındaki "**Beyaz Mantolu Adam**", "**Unutulan**", "**Korkuyu Beklerken**", "**Bir Mektup**", "**Ne Evet Ne Hayır**" ve "**Babama Mektup**" adlı öykülerinde "birey-toplum" ilişkisinde bu var oluş evrenini oluşturamamış, toplum denen mekanizma tarafından yutulmuş, "farklılaşma, farklılaştırma ve tutunamama"

halleri ile var olan odak figürlerin yaşamları anlatılmaktadır. Sözü edilen öykülerde, tutunamama halleri ile öne çıkan bu figürlerin içinde buldukları bu durum neden ve sonuçları ile irdelenmektedir. Oğuz Atay, toplum ve birey arasındaki iletişim kopukluğundan ve yabancılaşmadan doğan “tutunamayan” insan figürünü oluşturan etkenleri ve bu halin yarattığı sonuçları birey ve toplum açısından farklı metinlerde değişik kimlikler ve kurgularla birçok anlatı evreninde konu edinmiştir.

Oğuz Atay’ın içinde bulunduğu toplumu olabildiğince iyi gözlemleyerek, bireylerin varoluşlarını tüm incelikleriyle irdelediği açıktır:

“İçinde yaşadığı toplumu çok iyi tahlil etmiş olmalıydı ki, Tutunamayanlar’la TRT Roman Ödülü’nü kazandığında, henüz 12 Mart darbesi yapılmamış, yarattığı küçük burjuva aydın tipolojisi siyasal ve toplumsal anlamda öne çıkmamıştı. Darbenin ardından yazdığı “Tehlikeli Oyunlar”da ise kabuğuna çekilmiş küçük burjuva aydının çaresizliği daha belirgindir.”(Türkeş, 16)

Özellikle “Tutunamayanlar”, “Tehlikeli Oyunlar” ve “Korkuyu Beklerken” adlı yapıtlarında bu gözlemlerini yarattığı tipler somutlaştıran Oğuz Atay, bireyi, onu bu hale getiren nedenleri ve sonuçları bir bütünlük halinde aktarmıştır. Birbirine bağlı bir olaylar zinciri sonucu ortaya çıkan bu “tutunamama” hali, Oğuz Atay’ın dilinde hem toplum hem de birey bağlamında incelenmiştir.

“Tutunamayan” insan tipinin yaratımı ve bu tipin yer aldığı öykülerin dokusu ve Atay’ın bu tipi oluştururken beslendiği algı biçimini sanatçıyla ilgili “Ben Buradayım” adlı incelemesinde Yıldız Ecevit şu şekilde değerlendirmektedir:

“Bu öykülerin en önemli ortak özelliklerinin başında, tümünün dokusuna yoğun biçimde sinmiş olan ‘kafkaesk’ öge gelir. Birçok dilde gündelik kullanım dağarcığına girmiş olan kafkaesk sözcüğü, ‘korku/ güvensizlik/ yabancılaşma/ umarsızlık/ umutsuzluk/ yalnızlık/ anlamsızlık/ iletişimsizlik/ terör/ dehşet/ suç/ ceza/ yargı’ gibi anlamların bileşkesidir; Atay Franz Kafka’nın kurmaca dünyasındaki imgelerden beslenir.”(Ecevit, 476)

Oğuz Atay’ın **“Korkuyu Beklerken”** adlı yapıtında yer alan sözü edilen öykülerde yaratılan “tutunamayan”ların bu ortak kelime dağarcığından beslendiği görülmektedir. Çalışmamızda “tutunamayan” insan tipleri, onları bu duruma getiren etkenler çerçevesinde incelenmiştir. Sözü edilen tipi yaratan etkenlerin bir kısmının bireyin kendi yaşam algısı ve bireysel farklılıklarından doğduğu, bir kısmının ise toplumun bireye yaklaşımı ve beklentileri, başka bir deyişle toplumun bireyden beklentilerinin gerçekleşmemesi halinde ortaya çıktığı görülmüştür.

Toplumdan sıyrılmışlığa neden olan etkenler ve ayrışmanın yarattığı “farklı” kişilik özellikleri, bireysel saplantılar ve alışkanlıklar ortak bir çatı altında toplandığında tutunamama halinin yarattığı sonuçların bu hali yaratan sebeplerle neredeyse aynı olduğu görülmüştür. Öykülerden hareketle denilebilir ki, toplumun genelinden ayrılan bireyin, bir anlamda “öteki, farklı, değişik, tuhaf, tutunamamış” bireyin var oluş sürecinde karşısında yer alan aşılması en zor duvar toplumdur. Toplum bireyi içinde var ettiği, kendi mekanizmasına uydurabildiği gibi onu bu yapıdan uzaklaştırabilir. Bu noktada birey ya genel yapının içinde ona uyarak var olacak ya da yaşamda bir “tutunamayan” olarak kendi var oluş savaşını sürdürmeye çalışacaktır. **“Korkuyu Beklerken”**de yer alan öykülerde bu savaş içinde var olmaya çalışan “tutunamayan”ların yaşam algıları ele alınmaktadır.

II. TUTUNAMAYAN İNSAN FİĞÜRÜNÜ OLUŞTURAN ETKENLER

Oğuz Atay'ın “**Korkuyu Beklerken**” adlı yapıtında hayata tutunamamış, yaşam savaşında yenik düşmüş bireylerin bu duruma gelene kadar geçirdikleri süreçte beliren, her biri için neredeyse benzer olan birtakım “tutunamama” nedenleri, bu nedenlere bağlı olarak “tutunamama” halinin sonuçları irdelenmektedir. Kişilerin toplum içinde yansıttıkları tipik kişilik özellikleri ve bu kişiliğin “birey- toplum” ilişkisinde yarattığı sonuçlar neredeyse aynıdır.

Tutunamama halini oluşturan etkenleri “bireysel” ve toplumsal” olmak üzere iki ana başlık altında toplamak mümkündür.

II.I. TUTUNAMAMA HALİNİ YARATAN BİREYSEL ETKENLER

A- Yalnızlık

Öykülerde yer alan tutunamayan insan tiplerini arasındaki en belirgin ortak özellik “yalnızlık”tır. Bu bireyler, hiçbir yakını ile görüşmeyen, toplumun herhangi bir sosyal parçası ile iletişim içinde olmayan, yaşamlarını tek başına sürdüren bireyler olarak öykülerde yer almaktadırlar. İletişimsizlikleri onları içinde yaşadıkları toplumdan uzaklaştırarak kendi düşün dünyalarına hapsedmektedir. Böylelikle, sözü edilen birey, kendini yaşam mücadelesinde tek başına görerek bu yalnızlık içine bir anlamda kendisini saklar ve içinde yer aldığı toplumsal yapıdan iyice uzaklaşmaktadır. “**Beyaz Mantolu Adam**” adlı öykünün “tutunamayan”ı öykü boyunca varlığını, hafızasını, kimliğini yitirmiş olmanın verdiği bir yalnızlık hali içinde toplumsal düzende oradan oraya sürüklenmiştir. Adı bile olmayan “tutunamayan” sonsuz yalnızlığı ve iletişimsizliğiyle içinde yer aldığı toplum tarafından bu özellikleri nedeniyle tepki görmüştür: “*Bu adam turist değil, kendini yutturmaya çalışıyor.*”, “*Sağırdır.*”

“Cüzzamlı olmasın”, “Deli bu.”(Atay, 17- 23) gibi esenliksiz yakıştırmalarla toplum tarafından ötekileştirilmiş, etiketlenmiş, hor görülmüştür.

“Unutulan” adlı öyküde tavan arasında eski sevgilisinin fotoğrafıyla konuşan “tutunamayan”ın derin bir yalnızlık ve iletişimsizlik içinde olduğu dikkat çeker:

“Seni çok mu yalnız bıraktılar sevgilim?’ dedi. Aşağıdan, başka bir deliğin içinden sevgilisinin sesini duydu: ‘Bir şey mi söyledin canım?’ Elini telaşla kitap sandığına soktu, ‘Hiç,’ diye karşılık verdi aceleyle. ‘Kendi kendime konuşuyordum.’” (Atay, 34)

Bireysel duygu ve düşünce farklılığı aynı toplumsal düzen içinde yaşayan bireyler arasında yabancılaşmaya neden olmakta, bu durum bireyi yalnızlığa itmektedir. Bu bağlamda yalnızlık bireyin tercihi olabileceği gibi toplumun yaptırımının sonucu da olabilir. “Korkuyu Beklerken” adlı öykünün odak figürü yalnızlığı seçen bir kişidir. “Buldum: Yalnız kalmaktan korktukça yalnızlığım artıyor.” (Atay, 37) diyerek içinde bulunduğu “yalnızlık-mutsuzluk-korku” kısır döngüsünün kendi yarattığı bir çember olduğunu anlatmak istemiş, “Buldum” söyleyişi ile de bu döngünün kendi seçimi olduğunu belirtmiştir.

“Yalnızlık” ister bireyin kendi tercihi olsun, isterse toplumla uyuşamamanın bir sonucu olarak yaşansın, sözü edilen öykülerde, bireyi “tutunamama” haline getiren ve bununla birlikte bu halin getirisi olan “yalnızlık” sürecine sürükleyen bir etken olarak yer almıştır.

B- Farklılık, Toplumdan farklı olma isteği, Garipsenen kimse olma

Toplumda varoluşlarıyla farklılık yaratan “tutunamamış” figürler sergiledikleri kişisel tavırları ve yaşam algıları bakımından içinde yer aldıkları genel kitleden soyutlanmışlardır. Yaptıkları bireysel seçimler, tercih ettikleri yaşam duruşları doğrultusunda onlar toplumu, toplum da onları kendinden saymamış, yadırgamıştır. Öykülerdeki odak figürlerin çoğunun isminin olmaması, yollanan mektupların isimsiz yazılması ve hatta yazıldıktan sonra gönderilmemesi “birey-toplum” arasındaki iletişimsizliğin, toplumda kendine yer edinememenin göstergesidir.

“**Bir Mektup**” adlı öykünün başındaki “*Gönderilmedi.*”(Atay, 99) ibaresinden; mektubu gönderenin, yazdığı kişiye karşı hissettiklerini, dile getirmeye çalıştığı gerçekleri karşısındakine yüz yüze ifade etmekten aciz, cesareten yoksun, öz güven eksikliği yaşayan bir kişi olduğu anlaşılabilir. Cesaret ve söz söyleme güveninde yoksun olan, yalnızlaşan birey içine düştüğü iletişimsizlik nedeni ile toplumun bir parçası olmadığı için dışlanmakta, ardından kendine bir var olma yolu seçme çabasına girişmektedir. Kişi bu yolda başarılı olabilirse tutunamayan kimliğinden sıyrılıp, kendi yolunu topluma rağmen kendisi çizebilmektedir; fakat başarısız olursa birey olarak toplumun dışında kalmakta, toplum denen güçlü ve ezici mekanizma tarafından sindirilmektedir.

“**Beyaz Mantolu Adam**” adlı öyküye adını veren ismi belirsiz odak figür, fiziksel bağlamda toplumun içinde olmasına rağmen toplumdan ayrı, tek başınalık içinde yaşamını sürükleyen bir karakterdir. Toplumsal yapılarda genel kitlenin öngörüsünü yansıtmak için kullanılan “sürü psikolojisi” algısı bu öyküde kendini göstermektedir. Şöyle ki, farklı olana toplum tarafından o kişinin ya da grubun pek de kabul görmediğini ifade eden birtakım yakıştırmalar yapılır, genelden farklı olan çoğunlukla sistemin bir parçası olamaz, dışarıda kalır.

Toplumdan farklılıklarıyla ayrılan kişi veya kişiler hakkında bir fikirleri olmasa dahi toplumun geneli çoğunlukla esenliksiz yakıştırmalarla “farklı”yı yabancılaştırırlar.

“**Korkuyu Beklerken**” adlı öyküde bilinmeyen bir dille yazılmış, kim tarafından gönderildiği belli olmayan bir mektup nedeniyle toplumla tüm ilişkisinin arasına bir duvar örerek kendini “kale” olarak gördüğü evine kapatan bireyin korkular üzerine kurulu, yalnız ve yabancı yaşantısı anlatılmıştır. Birey içine düştüğü, baş edemediği korkuları yüzünden paranoyak bir hale bürünmüştür. Birey üzerinde bir baskı unsuru olarak onu “öteki”leştiren bu paranoyayı bireyin yer aldığı toplum yaratmıştır. Kitleden sıyrılan birey kendi ayakları üzerinde durmaya çalışırken tökezlemiş, bu da onun en büyük tedirginliği olmuş, bu güvensizlik duygusu içinde mahalledeki köpeklerden bile korkar bir hale gelmiştir: *“Arkamdan yürümeye başladıkları zaman, havlayan köpek ısırılmaz gibi, bana zayıf ve düşünülməsi utandırıcı gelen atasözlerinden birini hatırlamak zorunda kaldım. Köpekler yüzünden kendime karşı küçüldüm.”* (Atay, 35) Herhangi bir kişiden, topluluktan kendi varlığına dair bir tehdit olarak gördüğü uyarıcıları hissettiği anda kabuğuna çekilen ve korkularını yaşam biçimi haline getiren bu birey, yaşadığı güvensizlik hissiyle birlikte kendi evinde bile bireysel otoritesini kurmayı becerememiştir:

“Gizli mezhep de belki bütün bunları uygun bulmadığı için ve benim hiçbir zaman bu şartlar altında düzelemeyeceğimi sezerek bana sürekli bir ceza vermişti. Aslında, bütün düşmanca tavırlarım ve kötü düşüncelerim yüzünden nereden geleceğini bilmemekle birlikte bir ceza bekliyordum. İnsanlar için ve tabiat için iyi şeyler düşünmüyordum; dünyaya kendimden bir şey veremiyordum. Kendimi kendime saklıyordum.”(Atay, 64)

Odak figürün içinde bulunduğu bu duruma neden-sonuç ilişkisi içinde bir açıklama ve çözüm bulmaya çabalaması bireyin kendine bir yaşama amacı bulması, o amaca sarılabilmesi,

yaşama tekrar “tutunamabilme”si içindir. Odak figür, kendince uygun gördüğü açıklamalara, kendince cevaplar verir, eleştirilerde bulunur. Bir tür yanılsama veya savunma mekanizması olarak değerlendirilebilecek olan bu çaba, toplumla birey arasındaki uçurum ve çatışmanın yanı sıra bireyin yalnızlık, korku ve huzursuzlukla şekillenen kendi iç çatışmasının da bir örneğidir. Böylelikle, kendine ve topluma yabancılaşan birey bu soyutlanmayla birlikte var oluşunu zor da olsa gerçekleştirmeye çalışmasına rağmen “yalnızlık- korku- güvensizlik” biçiminde ortaya çıkan bir tutunamayan haline bürünmektedir. Toplumdan farklı olan, mekanizmanın dışına itilen, bu yapıdan ayrılan birey “farklı, öteki” olmuş, var oluşunu gerçekleştiremediği için “tutunamayan” haline gelmiştir.

C- Mutsuzluk

Toplumunu oluşturan, aynı fikir ve kalıplaşmış görüşleri savunan kitle tarafından onay görmeyen birey toplum tarafından kendi bireysel hayatına çekilir, itilir, bir anlamda dışlanır veya dışta kalmayı tercih eder. Bu durum, kişinin psikolojisini bozarak onu mutsuzluğa, boş vermişliğe, eylemsizlik ve tepkisizliğe itebilir. Toplum ile bireyi ayıran etkenler arasında “eğitim düzeyi, kişilik özellikleri, hayata bakış açısı, aile yapısı, ekonomik düzey, düşün dünyası, insanî ilişkiler, bireyin topluma kendini ispatı, başarı ve başarısızlıkları” gibi pek çok durum yer almaktadır. Bu etkenler bir toplumu oluşturan bireyler arasında farklılaştıkça toplumsal yapı çeşitlenir ve birey yaşamda kendine daha özerk bir yer edinir ki bu da onu başarıya veya yalnızlığa, iletişimsizliğe ve mutsuzluğa sürükleyebilir.

“**Korkuyu Beklerken**” adlı öyküde odak figürün kendini evine kapatması, “kale”si olarak gördüğü bu özel yaşam alanında bile istediği düzeni sağlayacak otoritesinin olmayışı onun ne denli güçsüz, yalnız ve mutsuz olduğunun göstergesidir. Bireysel endişelerinin esiri olan bu odak figür yaşamsal anlamda çok küçük ayrıntılar üzerine gereğinden fazla kafa yoran,

gündelik hayatın gereklerine olduğundan daha farklı ve güçlü anlamlar yükleyen, aşırı titiz, bir işi tam anlamıyla yerine getirene kadar huzursuzluk ve mutsuzluk içinde kıvranan bir insan haline gelmiştir. Kendini sürekli “diğerleri”yle kıyaslayan, genelin ortak, yaygın ve kabul gören özelliklerini kabul etmeyen birey genel yargının ezici gücü karşısında aslında kendinin toplum içindeki yerini bilmekte, kimi zaman kendini küçük görmekte, bununla birlikte varlık gösteremediği bu toplum düzenini de eleştirmektedir:

“Örneğin; *“İnsanın, kartvizitine yazabileceği bir altlık, adını alttan besleyen bir destek. Bana da bir zamanlar, gel şu üniversiteye gir demişti; asistan olursun. Hayır, ben zengin olacaktım; kendi başıma yaratamadığım heyecan havasını, parayla satın alacaktım. Şimdi onun arabası var, katı var; bir insanın daha başka neyi olabilir? Ben, otobüse biniyorum; yüksek düşüncelerimi anlayamayacak kimselerle birlikte yolculuk ediyorum, yüzlerine bakıyorum.”*(Atay, 42)

Bu kaygı içindeki “tutunamayan”lar yaşamsal endişelerin kendini yiyip tüketmesine izin vermenin yanı sıra, kendilerini istedikleri her an topluma yabancılaştırabilmektedirler. Bu nedenle sonu mutsuzluğa ve psikolojik tatminsizliğe çıkan kısır döngüden kurtulamamaktadırlar.

“**Bir Mektup**” adlı öyküde mektubu yazan kişinin üslubunun gönderilen kişiye karşı fazlasıyla kibar oluşu dikkat çekmektedir. Hatta bu kibarlık karşısındakini yüceltirken kendini aşağılama boyutuna kadar varır: *“Karmaşık duygular ve iyi kullanamadığım bir dilin zorlukları içindeyim; beni bağışlayın muhterem efendim.”* ve *“Eşit iki insan olduğumuz izlenimini verdiniz benimle konuşurken. Sanki ben bir dostunuzmuşum da kahve içmeye gelmişim gibi. (Böyle olmasını daha çok isterdim.)”* (Atay, 102) ifadelerinin gösterdiği gibi öyküdeki “tutunamayan” birey kendine güvenini yitirmiş, toplumdan itilmiş şekilde

yaşadığından ikili ilişkilerde tedirgindir, karşısındakini sıkma, usandırma korkusunu yaşamaktadır. Bu endişeler gönderilmemiş bir mektup için fazlasıyla yersizdir. Üzerinde gereksiz bir abartıyla durulan bu ayrıntılar, bireyin zihnini fazlasıyla meşgul ettiğinden kişi iç dünyasında huzursuzlanmaya, bu mutsuzluğunu ve kaygılarını toplumsal ilişkilerine yansıtmaktadır. Toplumsal iletişimsizlik bireyin iç dünyasında kendiyle yaşadığı çatışmalara dönüşmekte, birey toplum kadar kendine de yabancılaşmakta, bu yolla “tutunamama” halini daha yoğun bir biçimde yaşamaktadır.

D- Amaçsızlık

Öykülerde yer alan “tutunamayan”ların zaman zaman hayattan tüm beklentilerini geri çekmiş, toplumda fark yaratan düşünce tarzlarına rağmen yaşam algılarına göre biçimlenen düşünceleri körelebilen bireyler oldukları görülür. Bu bireyler yaşamdaki amaçlarını yitirmiş, yönünü toplumun tepkisine göre belirleyen, iletişimden çekinen, kendini belli etmekten korkan bireyler haline gelebilmektedirler. Bu amaçsızlık “tutunamayan”ın yaşamdan hiçbir beklentisi olmadığını gösterir. Yapabileceği onca iş, kendini kanıtlayıp toplumdan takdir göreceği onca hüneri olmasına rağmen “tutunamayan” amaçsızlığı, topluma ve hatta kendi yaşamına karşı bile umursamaz bir duruşu tercih etmektedir. Bu boş vermişlik toplum ile birey arasındaki kültürel, sosyal, düşünsel ve ekonomik farklılıktan kaynaklanmaktadır.

“**Tahta At**” adlı öyküde “*Sen bize güzel bir masal anlattırsan, dedim ona, ben de senin sayende dünyaya belki yeni bir şeyler söylerim.*”(Atay, 141) ifadesinde “aydın birey”in toplumla kuracağı bağ sayesinde çevresine nasıl yararlı bir insan olabileceği anlatılmak istenmiştir. “**Tahta At**”taki “aydın ama yaşamdan kopuk birey” bir “tutunamayan”dır. Kurulmak istenen bu etkileşim belirtilen kültürel, sosyal, düşünsel ve ekonomik farklılıklardan dolayı gerçekleşme imkânı bulamaz. Bunun sonucunda “**Tahta At**”ın “aydın

tutunamayanı” boş vermişlik, yaşamdan kopuşla birlikte çatı katında “**Unutulan**” bir birey gibi çürüyerek, tüm düşüncelerini hamamböceklerine yem ederek, kendine oyalanacak bir meşgale bulamayıp amaçsızca “**Korkuyu Bekleyerek**” ve “**Beyaz Mantolu Adam**” gibi yaşam mücadelesinde yenik düşerek intihar eder. Kısaca, öykülerde yer alan “tutunamayan” bireyi bu noktaya getiren önemli etkenin “amaçsızlık” olduğu söylenebilir.

E- Eleştirel Bakış Açısı

Öykülerde yer alan “tutunamayan”ların çevresindeki insanlardan daha üstün bir pozisyonda olmayı hak etmelerine rağmen, bu seviyeye gelmedikleri veya gelemedikleri için sitemli ve mutsuz oldukları, topluma karşı eleştirel bir tavır sergiledikleri görülmektedir. Bu bakış açısına sahip her “tutunamayan” kendisine veya topluma olan tepkisini eleştirel bir yolla ortaya koymuş, git gide içine kapanmış ve kendi varlığını küçümseyen bir noktaya gelmiştir.

“**Bir Mektup**” adlı öyküde adı geçen mektup kimliği belirsiz bir kişinin dilinden kendince üstün olduğunu düşündüğü yine kimliği belirsiz bir kişiye yazılmıştır. Kendini alçak, düşük, bayağı görme psikolojisi içinde olan “tutunamayan” yaşam biçimini ve düşünce şeklini samimi olmadığı, gündelik hayata dair ilişkiler kurduğu insanlardan etkilenerek, onlarla kendi arasında bağ kurarak oluşturmaya çalışmakta, bir kimlik, kişilik edinme çabasına girmektedir. Bu mektup gönderilmemiş bir mektup olmakla birlikte, odak figürün yaşam karşısında nedenli korkak, güvensiz olduğunu göstermektedir. Çok şey yazılmış, konudan konuya atlanmış, günlük yaşamda genelin basit ve sıran olarak gördüğü ancak odak figür için yaşamsal bir önem taşıyan işleri “**iç konuşma**” biçiminde kâğıda dökülmüş ama gönderilmemiştir. Mektubu yazan da gönderilen de yaşayan ama yaşadığını açığa çıkaramayan, kendince bir hayat süren tipik bir “tutunamayan”dır. Başta kendileri olmak üzere içinde bulunduğu toplumu keskin bir dille eleştiren bu “tutunamayan”lar düşün dünyalarını yoracak saplantılarla hayatlarını sürdürmektedirler. Öykülerde yer alan “tutunamayan”ların

çoğunluğunun bir isminin olmayışı, yaşamda ne derece kaybolmuş olduklarının bir göstergesidir. “Tutunamayan” içinde yer aldığı toplumu eleştirmekte, bu topluma yabancılaşmakta, kendi var oluşunu da tam olarak gerçekleştiremediği için bir yok oluşa sürüklenmektedir.

F- Tedirginlik

Öykülerde öne çıkan “tedirgin tutunamayan”lar huzursuz tiplerdir. Yaşamın gündelik ayrıntılarını ince eleyip sık dokuduklarından toplumla kendi aralarına bir duvar örerler ve ördükleri bu duvarın ardında “tedirgin” bir biçimde kendi “yok oluş”larını hazırlarlar. Bunlar toplumdaki diğer insanların üzerinde hiç düşünmediği ayrıntılar üzerine kafa yoran, “kaygılı” bir düşünce yapısına sahiptirler. Toplum onların yaşam şeklini, sorgulayış biçimini yadırgayıp onları ve tedirginliklerini kendinden uzaklaştırmaktadır.

“**Korkuyu Beklerken**” adlı öyküde odak figür diğer tüm “tutunamayan”lar gibi toplumun dışındadır. Farklı olan, genelin içinde yer almayan insan çoğunluk tarafından bir tehdit unsuru olarak algılanabilmekte, ayrıştırılabilmektedir. Bu tehdit unsurlarının çoğu zaman düzeni ve alışlagelmiş yaşantıyı bozacakları düşünülür. Öykü kahramanı bir eksiklik duygusu içinde, kendini yalnız, garip, farklı, yetersiz hissetmektedir. Arabasının olmayışı onun için kayda değer bir eksikliktir. Bununla birlikte tedirgin ruh yapısı onu sürekli meşgul eder:

“Acaba iyi bir şey olacak mı? Hayır, dedim kendime. İyi şeyler birdenbire olur; bu kadar bekletmez insanı. Sürüncemede kalan heyecanlardan ancak kötü şeyler çıkar. Ya da hiçbir şey çıkmaz. Hem ölü dilleri var, hem arabası. Kafama takılan bir şey, orada çok uzun süre kaldığı için, düşüncelerimin sayısı azdı. Bu ölü diller ve araba beni en az bir ay oyalardı mesela.” (Atay, 42)

Yukarıdaki alıntıda bireyin geleceğe karşı ne kadar karamsar yaklaştığı bir kenara, düşünce tarzıyla da kendisini hep en kötüsüne alıştırdığı görülmektedir. Kafasında kurup durduğu paranoyalar onun düşün dünyasını yordduğu için ufak birtakım detaylara gereğinden fazla takılmakta, kendini tedirginliğin içine hapsetmektedir.

Ev onun için bir kale, bir sığınak, kaçıp saklanabileceği tek güvenli mekândır. Yalnızlığa dayanamama aslında korkuyu, tedirginliği de beraberinde getirmektedir. Dış dünyanın küçük ayrıntıları onu “kale”sinde tehdit eden düşmanlardır: *“Koridorda bulunan tanıdık eşyanın dışında tek yabancı şey olduğu için, o zarfı hemen gördüm.”* (Atay, 37) Birey alışık olduğu hayata o kadar hapsolmuş durumdadır ki, ufacık bir zarf onu fazlasıyla tedirgin etmeye yetmiş, aynı zamanda düzeninden şüphe etmeye, bu düzeni eleştirmeye itmiştir. Neden-sonuç ilgisi kuramadığı noktada köşeye sıkışan “tutunamamış” birey korkusunun esiri olup hayatının geri kalanında panik içerisinde oradan oraya savrulmuştur.

G- Korku

“Tutunamayan” öykü figürlerinin bir diğer bireysel özelliği korku içinde yaşamalarıdır. Eşyanın düzeninin bozulmasından, çamaşırlar arasında kaybolmaktan, başıboş sokak köpeklerinden ölümüne korkmaktadırlar. Korkunun temelinde çaresiz ve yalnızlık yatmaktadır. Küçük bir değişiklik bile yaşamı alt üst etmeye yetmektedir. Yabancılardan hoşlanmazlar, onlardan korkarlar. Bu korku kendilerini tedirgin hissetmelerine sebep olmakla birlikte onları dış dünyaya karşı git gide kayıtsızlaştırmaktadır.

“Korkuyu Beklerken” adlı öyküdeki “tutunamayan”ın *“Bu demek ki’ler beni her zaman rahatlatırdı. Korktum. Çünkü demek ki diyemeyeceğim bir yerlere gelmiştim.”* (Atay,37) sözünde öykünün birçok yerinde yinelediği korkuları, korkuların gerekçesi dile getirilmiştir.

Hayatında yerine oturtamadığı yabancı bir nesnenin varlığı onu tedirgin etmeyi başarmıştır. Bu tedirginlik zamanla ölümcül bir korku halini almıştır. Birey kendi tercihi olan birtakım sebepler nedeniyle toplumdan uzaklaşmış veya toplum onu kendinden saymayarak dışlamışsa kişi bireyselliğe, yalnızlığa kayarak mutsuzluğa itilir. Toplumdan sıyrılan bireyin hareket özgürlüğü kısıtlanarak, birey eylemsizleştirilmiştir. Yalnızlıktan kaynaklanan mutsuzluk beraberinde içinde bulunduğu durumunun sorumlusu olarak gördüğü toplumu eleştirme hakkını bireye vermektedir. Toplumun göremediği bir gözle bu yapıyı eleştiren “tutunamayan”, düşün dünyasında yalnızlığa o kadar alışmıştır ki, sonsuz yalnızlığında yaşayışını bozacak herhangi bir şeyin varlığını yadırgamış, bu varlığı istememiş, şüphe, tedirginlik içinde yaşamaya hapsolmuştur. Bu paranoyanın son safhasında sindiremediği korkularına yenik düşen birey, ya toplum tarafından öğütülür ya da kendi hayatına son verir. Her iki yok oluş biçiminde de birey yitik bir varlıktır. “Tutunamayan” çoğunluğu oluşturan topluma tek bir birey olarak kendi var oluşunu kanıtlayamadığı için toplumsal yapıda yenilmiş bir unsur haline gelmiştir.

II.II. TUTUNAMAMA HALİNİ YARATAN TOPLUMSAL ETKENLER

A- Toplumdan Dışlanmak, Ötekileştirilmek

Seçilen öykülerde yer alan “tutunmayan” insan tipleri içinde yaşadıkları toplumdan dışlanmışlar, toplumda yadırganmışlardır. “Tutunamayan”lar kendi benliklerini ortaya koyamayan, pasif, toplumun iteklemesi sonucu oradan oraya amaçsızca sürüklenen bireyler halini almışlardır. Öykülerde toplumun sosyal yapısı ve düzeni “tutunamayan”lar tarafından sorgulanmaktadır. Toplum; öykülerdeki sosyal düzende kendinden olmayanı, kendisi gibi hareket edip düşünmeyeni yadırgayan, dışlayan, ötekileştiren bir mekanizmadır.

“**Beyaz Mantolu Adam**” öyküsündeki odak figüre yakıştırılan “*Manken*”, “*Cansız bu, kukla*” (Atay 19) gibi toplumdan sıyrılcı nitelikteki sıfatlar bu mekanizmanın kendinden olmayanı kesin bir tavırla ayırdığını göstermektedir. Cansız bir manken gibi, “Omuzlarından vitrine asılarak” “öteki”leştirilen bu birey, toplum önünde varlığı yok sayılarak sergilenmiştir. Bu bağlamda, toplumdan farklı olmaya itilen veya farklı olmayı tercih eden, toplumun dışına çıkan bireyin toplumda dışlandığını söylemek mümkündür. İlerleyen süreçte birey kendine bir var olma yolu çizmeye çabalar, bu yolda başarılı olursa “tutunamayan” kimliğinden sıyrılıp kendi yolunu topluma rağmen kendisi çizer. Fakat başarısız olursa toplum denen güçlü ve ezici mekanizma tarafından dışlanır, yok edilir. Toplum kendinden olmayanı, iter, ötekileştirir. “*Çevresine toplandılar, sadece seyrettiler onu.*” (Atay, 24) Topluluğun içinde alışılmışın dışında hareketleri, aykırı duruşu ile “**Beyaz Mantolu Adam**” insanların tepkisini çeker; ancak toplum onu dikkate almaktan çok sadece seyreder, onunla bağ kurmaz.

“**Babama Mektup**” adlı öyküde, hayatı boyunca babasının düşünce ve eleştirileriyle yoğrulan bireyin babasının ölümünden sonra o yaşına kadar boyun eğdiği tüm değer yargılarının doğruluğundan şüphe etmesi, toplumsal değer yargılarını sorgulaması, bireyin karmaşık ruh hali anlatılmaktadır. Bu öyküde, bireyi “tutunamayan” haline getiren durumların toplumun alışlagelmiş, kabul görmüş değer yarılı olduğu altı çizilmektedir:

“Sen Klasik Türk Müziği’ni ‘goygoyculuk’ olarak niteledin; Batı Müziği’ne tepkini de sadece, ‘kapat şunu’ biçiminde gösterdiğin için ben, her ikisini de sevmeyi görev saydım kendime. Özetle, çevrendeki her şeyi kesin çizgilerle ikiye ayırdın. Dünyada yalnız güzellerle çirkinler vardı, bir insan ya akıllıydı ya da aptal, senin gibi başını dik tutmasını bilemeyen tüm insanlar dalkavuktu; sana benzemeyen kibar davranışlı insanları züppelikle suçlardın.” (Atay, 176-177)

Toplumun alıştığı şeklin dışına çıkanlar, genel değer yargılarını sahiplenen çoğunluk tarafından itilip kakılarak kötü yakıştırmalara maruz kalmışlardır. Bu durum da toplum tarafından ötekileştirilen bireyi kendi ruh dünyasına itmiş, bu dünyada kendini toplumdan soyutlayarak düşün dünyasının sınırları içerisine hapsedmiş, böylelikle toplumun kabul etmediği, yadırgadığı bir “tutunamayan” haline gelmiştir.

B- Eylemsizlik, Tepkisizlik

Toplum ile birey arasındaki farklılaşmadan dolayı bireysellikten mutsuzluğa, yalnızlığa kayan bir yaşam süren “tutunamayan”lar, iç dünyalarına hapsolmuşlardır. Çevresindeki insanların, ailelerinin onlara yakın olduğu söylenemez. Bunlar toplumu, işleyişinde birtakım aksaklıklar bulunduğunu düşündükleri için eleştirmektedirler. Ancak “tutunamayan”da bu eleştiri biçimi kendini “mücadele” şeklinde değil “kaçış” biçiminde gösterir.

“**Beyaz Mantolu Adam**” ın “tutunamayan”ı hakkında söylenen onca kötü benzetmeye ve gösterilen çirkin tavırlara karşı eylemsizliğini, suskunluğunu sürdürmüştür. Böylelikle söylenenlere, yapılanlara tepkisiz kalarak toplumun dikkatini daha çok çekmektedir. Bu kısır döngü içerisinde, kalabalık bir toplum tarafından itilip kakılan, zarar gören kesim “tutunamayan” olmuştur. Genelin ezici gücü hayat mücadelesini bilmeyen “tutunamayan”ı “eylemsiz, tepkisiz” bir hale getirmiştir. Bu eylemsizlik içinde “tutunamayan” başarısızlığını kabullendiği anda kaçmayı, kendi yaşantısından, toplumsal yapının bir unsuru olmaktan vazgeçmeyi tercih etmiştir.

“**Ne Evet Ne Hayır**” adlı öyküde yaşamı boyunca kesinlik belirten değerlerin arasına sıkışıp kalmış bir “tutunamayan”ın yaşam hikâyesi anlatılır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere “Evet-Hayır.” diye yanıtlandırılacak sorular, bir duruş sergilenecek tüm olay ve durumlar onu korkutmuş, hayatı boyunca başkaları nereye çekerse o yöne gitmeyi tercih etmiş, “renksizlik”i

kendine kural edinmiştir. Bu birey, kendi düşüncesini ortaya koyamayacak kadar pasifken, kesin yargılarla hayatını şekillendirenleri de eleştirmekten eksik kalmamıştır. Fakat bu eleştirilerini sadece düşün dünyasında özgürce savurabilmekte, açığa koyamamaktadır: “*Belki de şirkette sessiz ve çekingen davranışlarım yüzünden pek tutunamadım.*”(Atay,123) cümlesinde bireyin çevresindekilere karşı bir tepki vermeye, hayata tutunmak için çaba harcamaya ne denli uzak bir yapıda olduğu ortadadır:

“Sert ve etkili bir gazeteci olamazmışım. Oysa yumuşak başlı biri değilimdir. Dilencilere sadaka vermem, zengin arkadaşlarımın arabalarıyla gezerken nereden bittiği belli olmayan kâhyalara çok sinirlenirim. Bence herkesin insanlığa yararlı bir mesleği olmalı. Belki de bu gibi düşüncelerim yüzünden gazetede bana manyak diyorlar. Tabii bu sözle cahilliklerini ortaya vuruyorlar.” (Atay,124)

Yukarıdaki alıntıda birey ile toplum arasındaki fikir ayrılıkları net bir biçimde görülürken, toplumdan sıyrılmış “tutunamayan”, toplumun kendisi hakkındaki yargılarına boyun eğmiş olmasına rağmen bu durumu kendince eleştirmektedir. Kendiyle toplum arasındaki iletişim kopukluğunun sebebini toplumun “cahillik”ine bağlamaktadır. Çünkü ne o toplumun onu bir kalıba soktuğu kişidir; ne de toplum onun eleştirdiği gibi bir kitledir. “Tutunamayan” bireyi dışlayan toplum, kendisinden olmayana tehlike olarak bakarak bu kısır döngüyü desteklemektedir. Bu durumda “tutunamayan” birey mağlup olmuş, bireyselliğe, yalnızlığa ve bunu tetikleyen mutsuzluk ve paranoyak bir korkuya mahkûm hale getirilmiştir.

III. SONUÇ:

Bu çalışmada, Oğuz Atay'ın “**Korkuyu Beklerken**” adlı yapıtında “*tutunamayan*” insan figürü çalışmada incelenen öykülerdeki odak figürler aracılığıyla bu durumu oluşturan etkenler ve sonuçları bağlamında incelenmiştir. Bu inceleme sonucu “*tutunamayan*”ı oluşturan etkenlerin bireysel ve toplumsal olarak ikiye ayrıldığı saptanmıştır. Bu etkenlerin, aynı zamanda bireyin toplum içindeki konumunu ortaya koyduğu görülmüştür. Böylelikle, “*tutunamama*” halini yaratan sebeplerin aynı zamanda bu halin sonuçları olduğu ortaya çıkmıştır.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda, içinde bulunduğu toplumdan uzak, düşünsel dünyasında yaşayan bireyin zamanla toplum içinde “*öteki*” olduğu, toplumdan uzak, yalnız bir yaşamın içinde “*aidiyetsiz*”leştiği görülmüştür. Bu nedenle, öykülerdeki “*tutunamayan*”ların toplumdan ayrı, kendilerine toplumda bir yer açacak özgüvene sahip olmaksızın, düşünsel dünyalarına hapsedilmiş bir biçimde hayatta oradan oraya sürüklenen kişiler olduğu söylenebilir. Kimisi bu sürüklenişi intiharla, kimisi de içinde yaşamak zorunda olduğu toplumu bir tehlike unsuru olarak görüp kabuğuna çekilerek yalnızlaşırlar.

Yapılan çalışma “*birey- toplum*” ilişkisinin bireyin kendini gerçekleştirme sürecinde çok önemli olduğunu, yaşadığı toplumla uzlaşmayan bireyin yalnızlığa, mutsuzluğa, ötekileşmeye ve yok oluşa sürüklendiğini ortaya koymuştur. Toplumun kendi kurallarının dışında varlık gösteren bireyi kendi dışına ittiği de saptanan bir diğer noktadır. “*Tutunamayanlar*” kendilerini var etmeye çalışırken düşünsel dünyalarındaki karmaşa sebebiyle başarısız olmuşlar, toplumun dışındaki “*öteki*” haline gelmişlerdir. Farklılıklarını avantaja çevirmektense toplum çarkları içerisinde ezilmeyi tercih etmiş, “*Ben de bu hayatta varım!*” demek yerine izbe bir çatı arasında çürüyüp gitmeyi yeğlemişlerdir.

IV. KAYNAKÇA

Atay, Oğuz. Korkuyu Beklerken. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Ecevit, Yıldız. Ben Buradayım. İstanbul: İletişim yayınları, 2007

Türkeş, A. Ömer. "Oğuz Atay'ın Oyunları". Notos Öykü. İstanbul: Yapı KrediYayınları,
(2011, Haziran- Temmuz)